

3. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підручник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.

*Горбань Дмитро Олександрович,*

*студент гр. БП-1-19,*

*Інституту права та сучасних технологій КНУТД.*

*Науковий керівник:*

*професор кафедри приватного та публічного права*

*Інституту права та сучасних технологій КНУТД,*

*к.ю.н., професор Олійник А.Ю.*

*м. Київ, Україна.*

## **ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСОБЛИВИЙ**

### **ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН**

**Вступ.** Незважаючи на високий рівень розробленості цього інституту, з появою та розвитком європейської інтеграції, одним із наслідків якої стало запровадження громадянства Європейського Союзу, виникають певні проблеми в його розумінні і можливому переосмисленні цього правового феномена. Закріплення на рівні установчих договорів громадянства ЄС у черговий раз поставило перед науковцями й політиками питання про уточнення правової природи Євросоюзу й кінцеву мету його створення. Метою доповіді є з'ясування юридичної природи громадянства ЄС як особливого правового феномену. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі задачі: а) проаналізувати існуючі погляди на громадянство ЄС; б) сформулювати особливості громадянства ЄС; в) запропонувати висновки і рекомендації.

**Основний текст.** Більшість науковців, обговорюючи ці питання, визнає той факт, що Євросоюз уже давно вийшов за межі міжнародної організації в її традиційному розумінні. Сьогодні він є наднаціональною (квазідержавною) організацією, яка реалізує численні суверенні права, властиві державі, але не

перетворюється, власне, на державу. На сучасному етапі розвитку інтеграції інститут громадянства ЄС все ще перебуває на етапі свого становлення, а тому навколо його змісту точаться жваві дискусії. Наприклад, І. Яковюк, вважає, що запровадження громадянства Союзу, безперечно, – досить серйозний крок у напрямі, що веде до федеративного державного устрою. Він зазначає, що громадянство Союзу має більше логічне, ніж юридичне обґрунтування: «...якщо люди бачитимуть в Європі співтовариство народів, а не тільки держав, в інтеграції з'являться міцні корені» [1, с. 83].

Деякі іноземні вчені висловлюють певний скептицизм щодо реалізації цього інституту. Так, на думку У. К. Прейсса, поняття «європейське громадянство» є неясним, а його зміст є формальним. Відсутність чіткого визначення концептуального змісту європейського громадянства створює складнощі у розумінні його значення для процесу європейської інтеграції. Називаючи європейське громадянство «патетичним терміном з патетичним відтінком», У. К. Прейсс стверджує, що надання деяких пільг для індивідуумів в економічній інтеграції країн Співтовариства не містить правової рівності, а індивідууми, як і раніше, залишаються «привілейованими іноземцями».

Протилежну думку про інститут громадянства Союзу висловлює французький політолог Ж. Монтані. Він називає європейське громадянство свого роду проломом, через який можуть поступово просочитися демократичні сили, які прагнуть до рішучого перетворення Європейського Союзу в реальну федерацію. Незважаючи на недосконалість цього нового інституту, Європейський Союз досяг першої в історії мирної форми співіснування між громадянами різних націй, встановлюючи статус післянаціональний, але «докосмополітичний» (оскільки інші народи виключені з нього) [2, с. 24].

Формування концепції громадянства Європейського Союзу бере початок з 70-х років ХХ ст., коли з'являється більш широке розуміння поняття європейського громадянства як форми особистої ідентифікації з новим

європейським співтовариством, що вирішує не тільки економічні завдання, а й забезпечує дотримання політичних прав та високих соціальних стандартів. Цей період налічує такі етапи: Паризький саміт (1974 р.), саміт Європейської Ради у Фонтенбло (1984 р.), підписання Маастрихтського договору про Європейський Союз (1992 р.), підписання Амстердамського договору (1997 р.) та Лісабонський договір від 13 грудня 2007 р.

Визначення громадянства Європейського Союзу міститься у Договорі про функціонування ЄС (ст. 20): «Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства не замінюючи його». Необхідно зазначити, що конструкції «громадянство держави» і «громадянство Європейського Союзу» суттєво відрізняються. Перша – класична, розроблена у лоні національного конституційного права, а друга – своєрідний правовий феномен, обумовлений особливою політико-правовою природою Європейського Союзу, зокрема в Амстердамському договорі конкретизується правова природа громадянства Євросоюзу шляхом внесення уточнення про те, що воно доповнює національне, є субсидіарним, але не змінює і не скасовує його [3, с. 494]. Слід зазначити, що поняття «громадянство ЄС» не є тотожним поняттю «громадянство» (правовий зв'язок між особою та державою), яке сформульоване в Європейській конвенції про громадянство (ст. 3 Європейська конвенція про громадянство) [4], оскільки Європейський Союз не є і найближчим часом не стане державою. Громадянство Союзу має додатковий характер відносно національного громадянства і не замінює собою останнє. Вказівка на фактично субсидіарний характер загальноєвропейського громадянства була відсутня у Маастрихтському договорі і з'явилася лише в Амстердамському договорі, який вніс зміни і доповнення до Договору про Європейський Союз, й відтворена згодом у проекті Конституції. Дана норма має принципове значення для розуміння змісту поняття і визначення співвідношення між національним і союзним громадянством.

Питання громадянства ЄС (його набуття, припинення тощо) наразі вирішуються та визначені внутрішньодержавним правом (і відповідно можуть відрізнятися у зв'язку з особливою процедурою, правовими підставами в законодавстві кожної держави-члена). Але це не означає, що кожна окремо взята держава-член здатна приймати будь-яке рішення з усіх питань громадянства ЄС. Нормативно-правові акти Євросоюзу, що регулюють питання, пов'язані з громадянством ЄС, містять приписи, які сприятимуть поступовій уніфікації відповідного законодавства держав – членів ЄС. В цілому слід визнати, що нормативно-правові акти Євросоюзу в сфері громадянства містять положення, які сприяють уніфікації відповідного законодавства держав-членів [5, с. 142]. Громадяни держав – членів ЄС автоматично набувають громадянство Євросоюзу. Їм не потрібно спеціально звертатися до органів ЄС з метою отримання громадянства Союзу. У той же час установчі договори не містять положень, які стосувалися б втрати громадянства ЄС (як вже зазначалося, питання набуття і втрати громадянства перебувають у компетенції національного законодавця) [6, с. 16].

Особливою рисою громадянства Союзу слід назвати його динамічність. У Лісабонському договорі закріплено всього 4 блоки прав, що характеризують його специфіку: 1) Право вільно пересуватись і мешкати на території держав-членів. Євросоюз забезпечує відсутність контролю за особами в межах внутрішніх кордонів, і провадить спільну політику стосовно надання притулку й щодо імміграції й контролю за зовнішніми кордонами, засновану на солідарності між державами – членами ЄС; 2) Право обирати й бути обраним на виборах до Європейського парламенту, а також на муніципальних виборах у державах – членах ЄС, де мешкають громадяни Союзу, на тих же умовах, що і громадяни будь-якої держави – члена ЄС; 3) Право користуватися захистом з боку дипломатичних і консульських установ будь-якої держави – члена ЄС на території країн, що не входять до його складу, де не представлена держава – член Євросоюзу, громадянином якої вони є, на тих самих умовах, що й

громадяни цієї держави; 4) Право направляти петиції до Європарламенту, подавати скарги Європейському омбудсману і звертатися до інститутів і консультативних органів Союзу будь-якою мовою Договору й отримувати відповіді тією ж самою мовою [7, с. 272].

Зазначений перелік прав громадян ЄС не є вичерпним: у розділі V Хартії про основоположні права Європейського Союзу закріплено додаткові права громадян ЄС. Важливим є те, що набуття загальноєвропейського громадянства не перешкоджає особі реалізовувати в повному обсязі всі права й обов'язки, надані їй як громадянину конкретної держави – члена ЄС, і разом з тим гарантує їй отримання комплексу нових прав і свобод [8, с. 38]. Інститут громадянства традиційно передбачає наявність у особи не лише прав, але й обов'язків. Стаття 8 проекту Конституції також вказує на наявність обов'язків у громадян ЄС, визначених Конституцією. Однак будь якого переліку таких обов'язків проект Конституції не містить. Крім того, якщо проект Конституції передбачає можливість розширення закріплених у ньому переліку прав, то відносно обов'язків особи такого застереження не міститься. Одним з імовірних пояснень цієї ситуації може бути бажання розробників проекту Конституції забезпечити певну стабільність правовому статусу громадянина Євросоюзу. Водночас може бути й інше пояснення. Національне громадянство до кола основних обов'язків громадянина традиційно відносить військовий обов'язок та обов'язок платити податки. Сам намір закріплення аналогу таких обов'язків за громадянами ЄС неодмінно викликав би спротив з боку держав-членів ЄС, оскільки фактично передбачало передачу Євросоюзу реалізацію ще низки принципів суверенних прав, а отже зайвий раз зачіпало болісну для держав-членів ЄС проблему державного суверенітету [9, с. 63]. Оскільки громадянство ЄС має додатковий характер, то відповідно до принципу субсидіарності громадяни ЄС на території різних держав-членів будуть мати різний обсяг прав. Дана проблема може бути вирішена або шляхом уніфікації національного законодавства держав-членів у сфері прав, свобод і обов'язків людини і

громадянина, або делегуванням усіх повноважень інститутам ЄС стосовно їх здійснення, що, однак, на сучасному етапі виглядає малоімовірним.

**Висновок.** Запровадивши громадянство об'єднаної Європи, Євросоюз і держави – члени ЄС зробили доволі сміливий крок на шляху до політичної інтеграції. Громадянство Союзу нормативно оформлює безпосередній правовий зв'язок між власне Союзом і громадянами держав – членів ЄС, створюючи умови для втілення в життя ідеї розбудови Європейського Союзу не лише як високо інтегрованої організації держав-членів, а й як союзу народів [10, с. 18]. Можна припуститися думки, що втілення в життя ідеї громадянства ЄС об'єктивно сприятиме поступовій ерозії правових відносин між громадянином і національними інститутами влади, оскільки реалізація низки таких важливих прав і свобод, як, наприклад, свобода пересування, право вибору місця проживання, соціальні права тощо, сьогодні переносяться повністю або частково на рівень Європейського Союзу.

#### Список використаних джерел:

1. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення. *Держ. будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. № 9. С. 82–88.
2. Васильева Т. А. Еволюція інститута громадянства Європейського Союзу. *Государство и право*. 2007. №12. С. 22–30.
3. Андрусевич Н. І. Історія розвитку громадянства Європейського Союзу. *Держава і право*. 2001. Вип. 13. С. 493–497.
4. Європейська конвенція про громадянство: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Доповідь від 06.11.1997 № ETS 166. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/go/994\\_004](http://zakon.rada.gov.ua/go/994_004). (дата звернення 12.09.2021).
5. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін. ; за заг. ред. М. В. Буроменського. Харків: Право, 2015. 328 с.
6. Винокуров А. А. Развитие института гражданства: современные тенденции и конституционно-правовой опыт России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Винокуров. М., 2006. 31 с.
7. Кулабухова А. В. Каталог прав граждан Европейского Союза. *Право та інновації*. 2016. №1 (13). С. 270–275.

8. Янковський С. А. Проблеми гармонізації законодавства держав-членів ЄС щодо інституту громадянства. *Юрист України*. 2011. № 4 (17). С. 36–41.
9. Маклаков В. В. Права человека и гражданина в Европейском Союзе: справочник. Москва: ИНИОН РАН, 2005. 124 с.
10. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством. *Проблеми законності*. 2010. №107 С. 13–22.

**Матвійчук Ірина ,**

*студентка другого курсу, гр. БП-20  
Інституту права та сучасних технологій  
КНУТД.*

*Науковий керівник:  
професор кафедри приватного та публічного права  
Інституту права та сучасних технологій  
КНУТД,  
к.ю.н., професор Олійник А.Ю.  
м. Київ, Україна.*

## **ОСОБИСТІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ**

**Вступ.** Українське суспільство, поряд з іншим цивілізованим світом, прагне до справедливості, добробуту та свободи у самому широкому розумінні цих слів. Незважаючи на великі труднощі та перешкоди, Україна рухається шляхом демократичних змін, будівництва демократичної держави, тобто до справжнього народовладдя. Предметом дослідження цієї роботи є особисті (громадянські) права і свободи людини, закріплені в розділі другому Конституція України 1996 року. Цей розділ розміщений після розділу "Загальні засади" і перед розділами про органи влади, що підкреслює важливе значення інституту прав і свобод людини.

*Метою і завданнями дослідження є :* а) формулювання поняття особистих прав і свобод; б) характеристика їх змісту; в) пропозиція висновків і рекомендацій.